

Jernbanegade

KBM 3998

Jacob Mosekilde

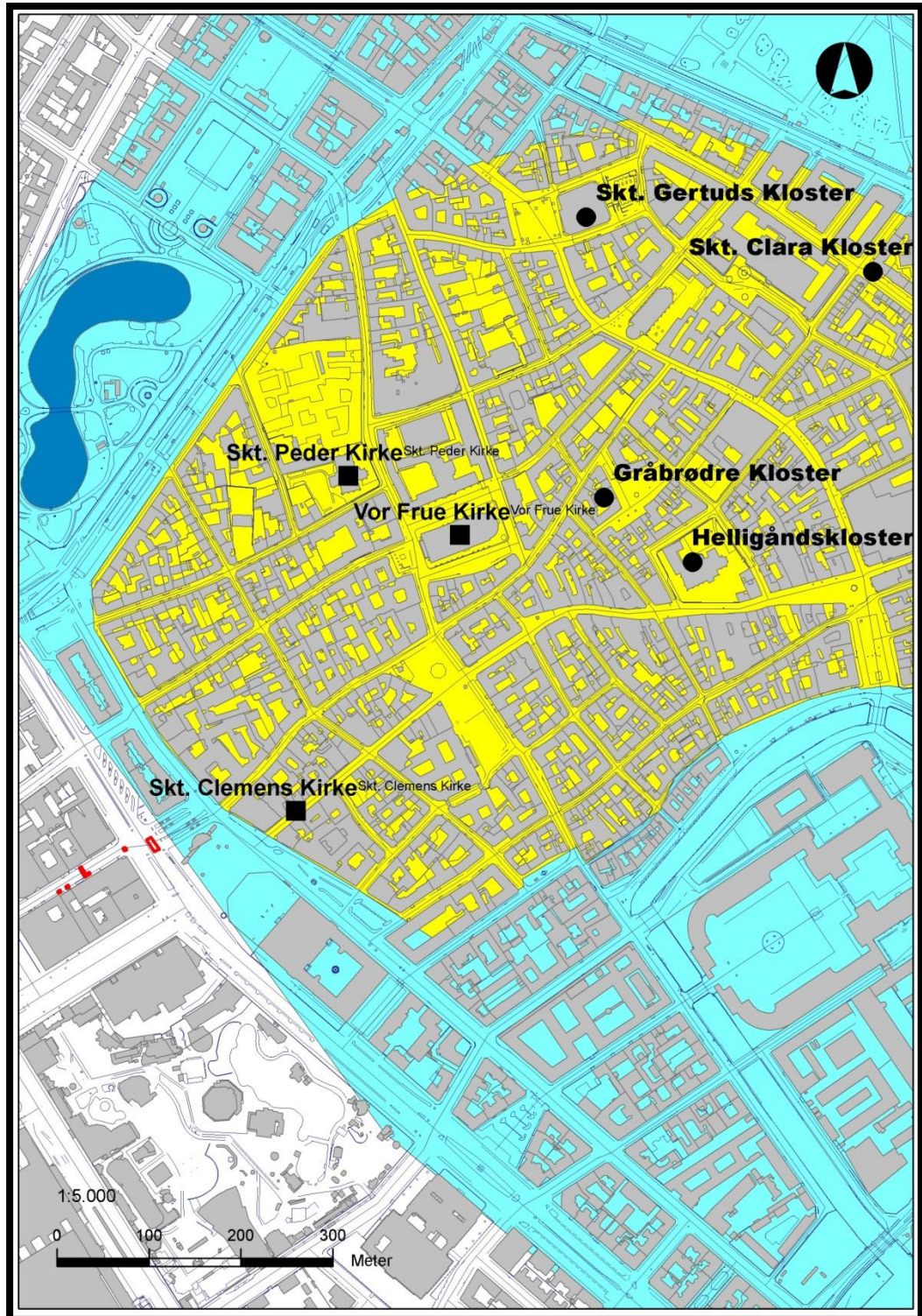
Forside: Jernbanegade set fra Rådhuspladsen.

Københavns Museum
Vesterbrogade 59
1620 København V
Telefon: +45 33 21 07 72
Fax: +45 33 25 07 72
E-mail: sekr@bymuseum.dk
www.copenhagen.dk

© Københavns Museum 2011

Indhold

1	Resume	5
1.1	English resume	5
2	Indledning	7
3	Kulturhistorisk baggrund og topografi	8
3.1	Jernbanegade	8
3.2	Topografi	8
4	Arkæologisk baggrund	9
5	Metode	10
5.1	Udgravning og dokumentationsmetode	10
5.2	Fundindsamling og registreringsparametre	11
6	Resultater	12
7	Kulturhistorisk tolkning og fremtidigt arbejde	14
	Referencer	15
8	Bilag A	17

Figur 1 Oversigtskort over området. Den gule farve markerer middelalderbyen, som tidligere undersøgelser har defineret den. Det turkise område angiver renæssancebyens udstrækning frem til voldene bliver sløftet i midten af 1800tallet. Kirker er angivet med sorte firkanter mens klosteranlæg er markeret med sorte cirkler. De røde markeringer er områder, der er relevante for denne rapport. Københavns Museum, 2013.

1 Resume

I forbindelse med renovation af gasledninger i Jernbanegade, førte Københavns Museum tilsyn med anlægsarbejdet. Årsagen til tilsynet skal søges i fundet af en tidlig middelalderlig kirkegård ved Rådhuspladsen i foråret 2012, i forbindelse med anlæggelsen af metrostation. Renovationen af gasledningerne pågik i et område, der grænser op til begravelserne. Da kirkegårdens afgrænsning ikke er erkendt arkæologisk, blev det anset som en reel mulighed, at der kunne påtræffes yderligere begravelser i området ved gasarbejderne. Der blev imidlertid ikke påtruffet begravelser i forbindelse med arbejdet. Det medfører at fremtidigt arbejde i området bør underlægges arkæologisk tilsyn, da den ydre, vestlige grænse for begravelserne ikke er erkendt.

Perioder: Moderne til istid

Anlæg: Undergrund

Nøgleord: Kirkegård, tidlig middelalder, undergrund.

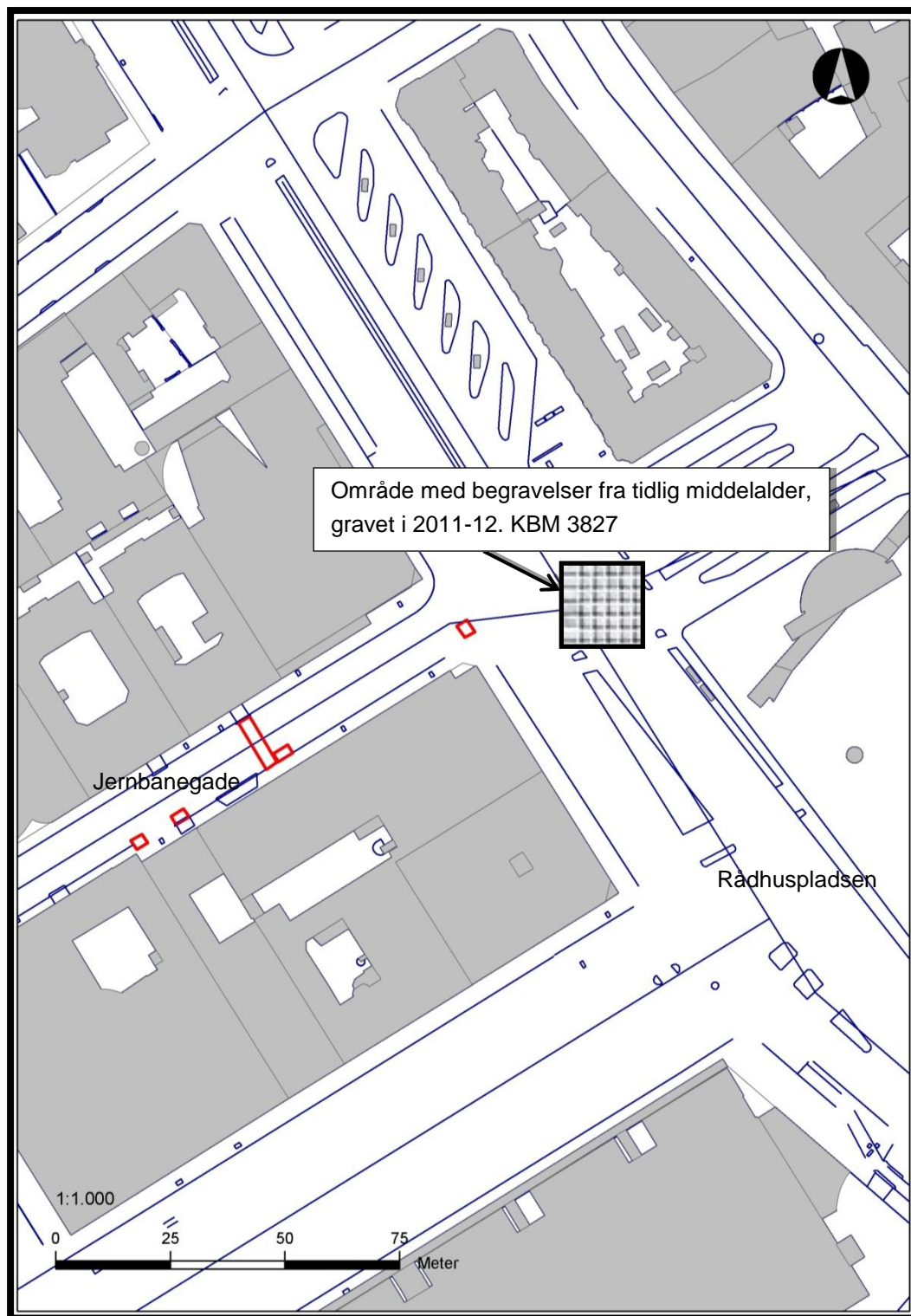
1.1 English resume

In connection with renovation of already existing gas pipes in Jernbanegade, the Museum of Copenhagen surveyed the work. The reason for the survey was the discovery, the year before, of several early medieval graves at Rådhuspladsen in spring, 2012, in connection with the establishment of a metro station. As the extent of the cemetery is unknown, the possibility of finding burials could not be excluded. None were found, and the results are inconclusive.

Periods: Modern times to Ice age.

Features: Underground

Keywords: Cemetery, early medieval, natural underground.

Figur 2 Oversigt over Jernbanegade med de gravede huller markeret med rødt. Den sorte firkant angiver området hvor der blev fundet middelalderlige begravelser i 2011-12 Københavns Museum, 2013.

2 Indledning

I forbindelse med renoveringen af gassen i Jernbanegade anbefalede Københavns Museum en arkæologisk overvågning (tilsyn) i det berørte område. Sagen blev benævnt KBM3998, Jernbanegade (Se bilag A for plantegning).

Hofor skulle renovere gasnettet i Jernbanegade. Der skulle graves 5 huller med størrelsen 2,5 x 1,5 x 2,5 meter (Samlede var på rumfang 46,9 m³) Derudover skulle der graves en tværgrøft over vejen med målene 13 x 0,6 x 1 meter (Samlede rumfang 7,8 m³). Sammenlagt blev der ved arbejdet gravet et rumfang på ca. 54,7 m³ på i udkanten af det kendte middelalderlige København og tværs over 1600-tallets forsvarsværker.

Bygherren estimerede, at opgravningerne vil vare sammenlagt 1 uge. Museet var bekendtgjort med at dele af ledningstracéet var forstyrrede ved tidligere anlægsarbejder, sagen blev derfor kategoriseret og udført som et tilsyn.

Der er budgetteret med lavere timeforbrug end et tilsvarende arbejde i middelalderbyen ville blive budgetlagt med grundet beliggenheden og de antagne moderne forstyrrelser.

Den arkivalske kontrol af de berørte områder, som Københavns Museum udførte før udgravningen gik i gang, viste at arbejdet formodedes at berøre dele af de opfylds- og kulturlag, som er aflejrede i området samt dele af 1600-talsbefæstningen, der har løbet lige over området. Endvidere er den middelalderlige befæstning beliggende ikke langt derfra. Den vægtigste årsag til tilsynet var dog, at anlægsarbejdet var beliggende ganske tæt på den hidtil ukendte tidligmiddelalderlige kirkegård, der stik mod alle præliminære forventninger til områdets arkæologiske potentiale blev afdækket ved metroudgravningerne på den vestlige side af Rådhuspladsen (KBM3827) i 2012 – lige ud for Jernbanegades forløb. De samme udgravninger viste tilstedeværelsen af et omfattende værkstedsområde fra den tidlige middelalder på Rådhuspladsen. Områdets arkæologiske levn har altså vist sig at være af en ganske anden karakter, end man tidligere har formodet.

Det var især muligheden for tilstedeværelsen af fund hørende til denne vestlige og til dato meget ubelyste del af det tidligste Københavns udbredelse, der lå bag ønsket om et tilsyn med renovering af gasledningerne i den nærtliggende Jernbanegade.

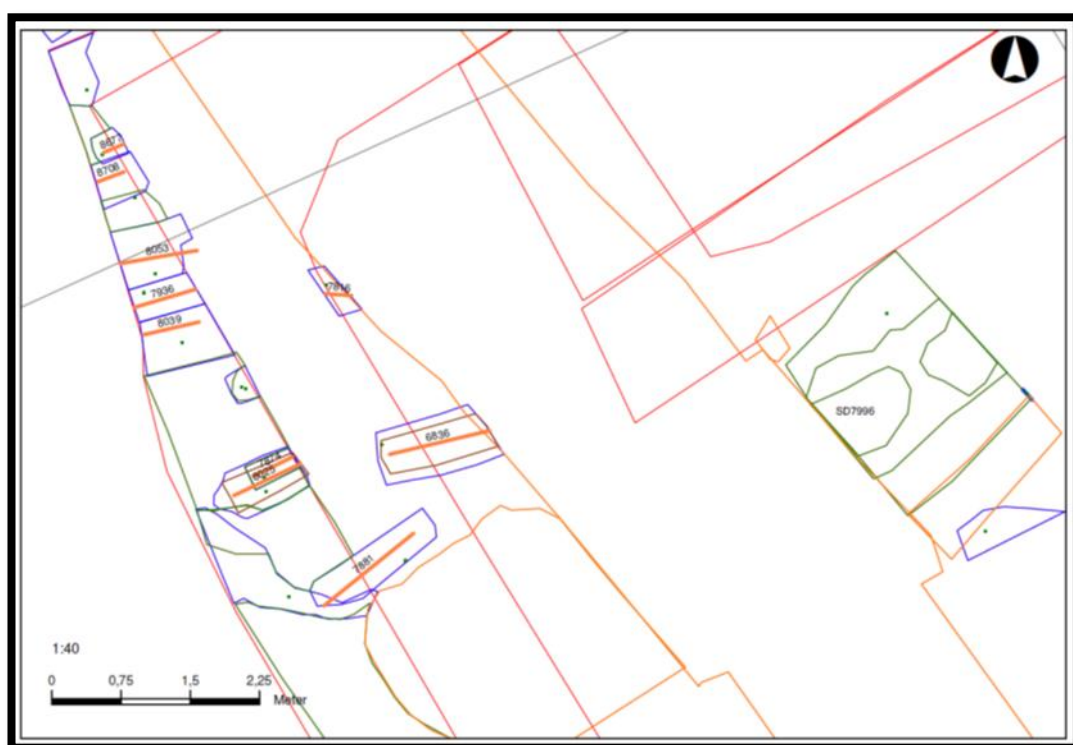
På denne baggrund ansøgte Københavns Museum om at få godkendt et forundersøgelsesbudget (tilsynsbudget), hvilket blev imødekommet fra Kulturstyrelsen og bygherre. Dette dækkede overvågning, registrering og afrapportering af arkæologiske forekomster.

3 Kulturhistorisk baggrund og topografi

Området ligger i linjeføringen for Københavns befæstning, der blev sløjftet i 1850'erne. Diverse kort angiver, at der har ligget fremskudte skanser og bastioner i området i forskellige perioder af befæstningshistorien.

3.1 Jernbanegade

Jernbanegade er som navnet antyder en relativ ny gade, og indtil den nylige afdækning af de tidlige middelalderlige aktiviteter og begravelser på Rådhuspladsen har området ikke budt på markante arkæologiske levn.

Figur 3 Udsnit af udgravningen til den nye metrostation på Rådhuspladsen, den blå kvadrater med orange linjer angiver begravelser. Københavns Museum, 2013

3.2 Topografi

Området ligger over den maksimal historiske vandstandslinje og, som tidligere skrevet, på grænsen mellem middelalderbyen og dennes opland, der blev intensivt bebygget i løbet af 1800-tallet efter voldenes sløjfning.

4 Arkæologisk baggrund

De indledende arkæologiske arbejder på Rådhuspladsen forud for anlæggelsen af metrostationen på rådhuspladsen afdækkede 11 intakte grave, og et dusin forstyrrede, fra den tidlige middelalder.

Det er to umiddelbare forklaringer til fundet:

- 1) Det drejer sig om en hidtil ukendt kirkegård, muligvis situeret uden for den middelalderlige befæstningslinje.
- 2) Skt. Clemens kirkegård, beliggende ved Strøgets begyndelse, er betydeligt større end først anslået og vores forståelse af den tidligt middelalderlige befæstningslinje harmonerer ikke med virkeligheden.

Hvorom alting er, bød jordarbejderne i Jernbanegade på muligheden for at vurdere, om begravelserne fortsætter ind i det område, hvor Jernbanegade nu ligger. Dette ville yderligere uddybe vores forståelse for dette områdes særegne historie.

Figur 4 Tidlig middelalderlige Begravelse fra udgravningen til den nye metrostation på Rådhuspladsen KBM 3827. Københavns Museum, 2012.

5 Metode

Hovedparten af det arkæologiske arbejde forgik som tilsyn. Da der løb en del gas, vand og telefonkabler igennem det undersøgte område, var en del af arealet stærkt forstyrret i forvejen.

5.1 Udgravning og dokumentationsmetode

Udgravning og dokumentationen fulgte de normer, som Københavns museum har fastsat i sine strategidokumenter for udgravning inden for museets ansvarsområde.

5.1.1 Tilsynsmetode

Gravearbejdet forgik på hverdage fra 0700 til 1500, der blev ikke gravet nat eller weekend. Museet havde god dialog med bygherre og entreprenør, så afgravningen skete under hensyntagen til eventuelle arkæologiske forekomster. Arbejdet var ikke kontinuerligt, men bestod af kortere perioder af gravning efterfulgt af en længere pause hvor entreprenøren udførte andet arbejde. Når et nyt fladeområde skulle afdækkes, blev museet kontaktet, og processen gentog sig. Gravningen bestod af relativt små huller uden megen plads.

5.1.2 Udgravningsmetode

Udgravningsmetoden var tillempet single kontekst. Da gravningen var en tilsynssag og ikke en decideret udgravning, blev kontekster, der lå uden for erkendte anlæg gravet med maskine.

5.1.3 Dokumentationsmetode

Alle arkæologiske kontekster blev opmålt i forhold til stående bygninger og derpå indlagt i Intrasis. Efterfølgende blev konteksterne fotograferet, tastet ind i Intrasis og derpå udgravet. Kontekster blev tolket som henholdsvis:

- Jordlag, raseringslag, primært deponeret lag, sekundært deponeret lag.
- Diverse, moderne anlæg, kabler og ledninger

5.1.4 Arkivmateriale

Der blev brugt et Nokia 920 til fotografering i feltet. Billederne blev overført til en database på Københavns Museum og er at finde under sagsmappen: KBM3998 Jernbanegade.

5.2 Fundindsamling og registreringsparametre

Der blev ikke gjort fund af genstande.

6 Resultater

Der blev ikke gjort fund under arbejdet, hverken af anlæg eller genstande. Jorden forekom fuldstændigt steril. På grund af den ringe størrelse af hullerne, den lave dybde og det faktum, at der blev gravet i delvist forstyrrede jordlag, kunne det ikke konstateres med sikkerhed, om det var intakt undergrund eller påført jord, der blev gravet i. Alle profiler blev dog observeret for tegn på humane begravelser, eller andre kulturelt betingede aktiviteter, men uden resultat.

De ikke-vandpåvirkede sterile jordlag af gulbrunt ler, der blev registreret ved tilsynet, er med stor sandsynlighed *ikke* primært deponerede, men derimod undergrund der er blevet gravet op i forbindelse med udbygningen af voldkomplekset rundt om København i løbet af de efter-middelalderlige perioder. Den opgravede jord blev lagt op på de fremskudte skanser, der har ligget i en ring rundt om byen.

I forbindelse med, at voldanlægget rundt om København bliver sløjft i midten af 1800-tallet, har man kastet jorden fra skanserne tilbage i voldgraven. Formålet har været at igen fylde disse, afjævne jorden og frigøre området til bebyggelse.

Den sterile jord kan altså betragtes som et uerkendbart kulturlag i form af den ødelagte og nedrevne vold beliggende omkring byen. Jordens konsistens ville kunne snyde alle andre end en observant geolog. Hvis det ikke var for de historiske kilder, der menes at påvise voldforløbet igennem gaden, ville tolkningen ud fra jordens karakteristika have været primær undergrund.

En kritik af overstående tolkningen kunne være; at det er næsten fysisk umuligt at der ikke skulle være opblandet kulturmateriale i jorden i genopfyldningsprocessen. Det være sig i form af muldjord, tegl eller en besynderlig stratigrafi. Men her skal man holde sig for øje at de udgravede huller var ganske små og tertiært forstyrret.

Ligeledes bør man holde sig for øje, at hele området har henligget som et stort sterilt "månelandskab" i den periode, hvor nedbrydningen af voldene pågik sidst i 1800-tallet. Selve størrelsen på arbejdet spiller desuden en stor rolle, idetden

Figur 5 Eksempel på jorden der blev gravet i, Nedgravningen til gasrøret har skåret hovedparten af jorden i hullet. Københavns Museum, 2013

begrænser og udvasker muligheden for at erkende opblanding af kulturelle elementer i opfyldet.

7 Kulturhistorisk tolkning og fremtidigt arbejde

Fremtidige undersøgelser i området bør fokusere på at forsøge at afgrænse den tidlige middelalder kirkegård og aktivitetsområdet beliggende på Rådhuspladsen. Det kan ikke udelukkes, at begravelserne, der blev fundet ved Rådhusgravningen, ligger højere end i Jernbanegade, og at gravene ved Rådhuspladsen repræsenterer et område med høj begravelsesintensitet, eventuelt med en ukendt kirke som epicenter.

En alternativ tolkning af fraværet af begravelser er, at gravpladsen ikke har bredt sig ud i arealet omkring den nuværende Jernbanegade. Man skal blot holde sig for øje, at begravelserne er svære at erkende og nedbrudte qua den sandede undergrund uden organisk indhold, der normalt ville fungere som pakning for vandgennemstrømning.

Fortifikationen der i sin tid løb igennem området er ligeledes svære at registrere i udgravningerne, da der ikke var entydige indikationer på, at der blev gravet i opfyldslag i denne gravning. Det må ellers formodes at fortifikationerne har skåret gadens forløb i en ikke nøjagtigt kendt linje. De har endvidere muligvis skåret den tidlige begravelsesplads, hvis den har bredt sig så langt mod vest som Jernbanegades forløb. De mange formodninger og gætterier som denne rapport afsluttes med, skal ses som en indikation på nødvendigheden af at få afklaret årsagen til de fundne begravelser og muligheden for at afdække et hidtil ukendt hjørne af Københavns fortid.

8 Referencer

KBM 3827, Rådhuspladsen, Københavns Museum (Under udarbejdelse)

Feature Typology 2010. *Københavns Museum*

Field Manual 2010. *Københavns Museum*

Finds Handbook 2010. *Københavns Museum*

Projekthåndbog 2009. *Københavns Museum*

9 Figur

Figur 1 Oversigtskort over området. Den gule farve markerer middelalderbyen, som tidligere undersøgelser har defineret den. Det turkise område angiver renæssancebyens udstrækning frem til voldene bliver sløjfet i midten af 1800tallet. Kirker er angivet med sorte firkanter mens klosteranlæg er markeret med sorte cirkler. De røde markeringer er områder, der er relevante for denne rapport. Københavns Museum, 2013.	4
Figur 2 Oversigt over Jernbanegade med de gravede huller markeret med rødt. Den sorte firkant angiver området hvor der blev fundet middelalderlige begravelser i 2011-12 Københavns Museum, 2013.	6
Figur 3 Udsnit af udgravningen til den nye metrostation på Rådhuspladsen, den blå kvadrater med orange linjer angiver begravelser. Københavns Museum, 2013.....	8
Figur 4 Tidlig middelalderlige Begravelse fra udgravningen til den nye metrostation på Rådhuspladsen KBM 3827. Københavns Museum, 2012.....	9
Figur 5 Eksempel på jorden der blev gravet i, Nedgravningen til gasrøret har skåret hovedparten af jorden i hullet. Københavns Museum, 2013	12

10 Bilag A

